Kniha: Havran (Edgar Allan Poe)

Předmět: Český jazyk – rozbor díla

Přidal(a): L.K.

Edgar Allan Poe (1809 – 1849)

- Narodil se roku 1809 matce pracující jako kočovná herečka. Jeho otec byl alkoholik a rodinu brzy opustil. Matka mu zemřela, když mu byly pouhé 2 roky a zanechala za sebou tři děti: Edgara, Williama a mentálně postiženou Rosalii (William později umírá v mladém věku na alkoholismus).
- O Edgara se dál starala rodina Allanova, která ho poslala na univerzitu. Tam studoval literaturu, ale vzdělání nedokončil, protože začal mít problém s alkoholem, hazardními hrami a jeho otčím nechtěl platit jeho dluhy.
- Chvíli žil také u své tety a ve věku 27 let se oženil se svou třináctiletou sestřenicí Virginií, která bohužel o jedenáct let později zemřela na tuberkulózu.
- Byl to americký básník, prozaik, literární teoretik a esejista. Psal zpravidla fantastické a mystické příběhy. Je všeobecně považován za zakladatele detektivního a hororového žánru a moderní novely, neboť dokázal mistrovsky popsat psychický stav vypravěče. Jeho další díla lze považovat za ranou sci-fi. Napsal i pár humoreskních příběhů a výrazně nastínil podobu moderní americké literatury.
- Alkohol a drogy mu způsobovaly intenzivní deprese a později také ztrátu zaměstnání. V roce 1845 uveřejnil báseň *Havran*, která doslova ohromila veřejnost. Díky ní zažil krátké období slávy a úspěchu. Jeho alkoholové a drogové dluhy ho však brzy zase stáhly do úplné bídy.
- Zemřel v roce 1849, když byl nalezen opilý, a pravděpodobně i pod vlivem drog, ležící na chodníku. Byl hospitalizován, ale z kómatu se nikdy neprobudil. Zemřel na krvácení do mozku (přesná příčina jeho smrti však dodnes zůstává záhadou).

Díla:

- Jáma a kyvadlo a další povídky (sbírka).
- Černý kocour a jiné hororové povídky (sbírka).
- Havran (nejznámější báseň).
- Vraždy v ulici Morgue (považováno za první moderní detektivku).

Literárněhistorický kontext

Americký romantismus (1. polovina 19. století):

- Evropu v této době silně ovlivňovaly ideály Velké francouzské (buržoazní) revoluce. Lidé toužili po svobodě a bouřili se proti tyranii a státní cenzuře. Romantismus jako nový myšlenkový směr se dostával do všech uměleckých prostředků (hudba, malířství, literatura).

Znaky v literatuře:

- Mezi hlavní znaky romantismu patří silná subjektivita autora ke skutečnosti. Romantický hrdina prožívá hluboké city, je individualista, stojí na okraji společnosti a je schopný titánských činů. Typické je tajemné, temné nebo exotické prostředí (hřbitovy, zříceniny, hluboké lesy). Příroda je buď v souladu, nebo v přímém kontrastu s prožíváním hrdiny. Kontrasty jsou v díle využívány celkově (např. krása x ošklivost, dobro x zlo). Lyrika často převládá nad epikou a poezie nad prózou. Vznikají nové formy jako poema. Autoři s oblibou čerpají z lidové slovesnosti, mýtů, dávné historie a především z vlastního rozedraného nitra.

Současníci autora a další autoři tohoto období:

- **Francie:** Victor Hugo (Chrám Matky Boží v Paříži, Bídníci), Alexandre Dumas st. (Tři mušketýři, Hrabě Monte Christo), Stendhal (Červený a černý, Kartouza parmská).
- **Rusko:** A. S. Puškin (Cikáni, Evžen Oněgin), M. Ju. Lermontov (Na smrt básníkovu, Hrdina naší doby).
- **Anglie:** G. G. Byron (Childe Haroldova pouť), sestry Brontëovy, Mary Shelleyová.

- **České země:** K. H. Mácha (Máj, Cikáni, Marinka), K. J. Erben (Kytice), J. K. Tyl (Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka, Strakonický dudák).

Rozbor díla: Havran (The Raven, 1845)

Základní charakteristika:

- **Literární druh:** Lyricko-epické dílo.
- **Literární žánr:** Balada.
- **Znaky směru v díle:** Báseň vykazuje jasné znaky romantismu: neproniknutelná tajemnost, temnost, silné a zoufalé city hrdiny, téma tragické nenaplněné lásky a smrti, mystický symbol havrana, barevné kontrasty a vysoce muzikální poezie.

Téma, motivy a hlavní myšlenka (smysl díla):

- **Téma díla:** Hluboký zármutek nad ztrátou milované ženy a zoufalá zvědavost hlavní postavy, zda je jeho milá v Ráji a zda se s ní po smrti ještě někdy znovu setká.
- **Smysl díla (hlavní myšlenka):** Báseň je skvělou ukázkou romantismu. Zobrazuje počáteční naději hlavního hrdiny, která se však po rozhovoru s krkavcovitým ptákem mění v absolutní a drtivou beznaděj. Dílo zkoumá vnitřní monology hrdiny, jeho temné myšlenkové pochody, náhlé změny nálad a psychický stav hraničící se šílenstvím ze ztráty milované osoby.
- **Motivy:** Noc, bouře, samota, staré knihy, klepání na dveře, vzpomínky, strach, busta Pallas Athény (symbol moudrosti) a samotný černý havran (symbol smrti a zmaru).

Kompozice a výstavba:

- Báseň je vyprávěna přísně chronologicky a graduje od počátečního klidu přes nervozitu až k naprostému zoufalství.
- Dílo se skládá z 18 slok (tzv. stancí). Každá sloka má 6 veršů, celkem tedy báseň obsahuje 108 veršů.
- Pro dílo je typický velmi složitý a propracovaný vnitřní i vnější rým a neustále se

opakující refrén (tzv. repetice) slova „Nevermore“ (v českých překladech nejčastěji jako „Nikdy víc“ či „Víckrát ne“).

Vypravěč / lyrický subjekt:

- Vypravěčem je sám hlavní hrdina, příběh je tedy vyprávěn v **ich-formě**. Jde o hluboce subjektivní zpověď.

Jazykové prostředky, tropy a figury:

- Báseň vyniká svou nesmírnou zvukomalbou (eufonií) a hudebností, čehož autor dosáhl opakováním hlásek, slov i celých veršů.
- **Tropy a figury:** Personifikace (havran promlouvající lidským hlasem), epiteton (ztracená, zářící Lenora), přirovnání, archaismy a apostrofa (řečnické oslovení nepřítomné osoby nebo neživého předmětu – např. promlouvání k nočnímu ptákovi).
- Báseň byla do češtiny přeložena mnoha autory, mezi nejznámější překlady patří verze od Jaroslava Vrchlického nebo Vítězslava Nezvala.

Postavy:

- **Muž (vypravěč):** Unavený, osamělý a utrápený nenaplněnou láskou. Je nešťastný, smutný a postupně stále více impulzivní až zoufalý. Má pocit, že je jeho štěstí navždy ztraceno. Prožívá nesmírně silné city způsobené ztrátou své lásky a postupně propadá šílenství.
- **Lenore (Lenora):** Zemřelá láska hrdiny. V básni fyzicky nevystupuje, je přítomna pouze ve vypravěčových vzpomínkách. Hrdina ji popisuje jako naprosto dokonalou, krásnou a nevinnou. Nemá nejmenší pochybnosti o tom, že by se po smrti nedostala do Ráje, a zoufale se s ní chce znovu shledat.
- **Havran:** Tajemný noční pták. Na všechny mužovy naléhavé otázky odpovídá stále stejně jediným slovem („Nikdy víc“). Nerozumí muži, nebo ho jeho osud zkrátka nezajímá. Výrazný je vizuální kontrast jeho černého peří a bílé mramorové busty bohyně Pallas Athény, na které sedí. Hrdina si ho postupně spojuje s něčím špatným a zlým, s

démonem, který pochází z podsvětí (od boha Pluta), aby mu vzal poslední zbytky naděje.

Časoprostor:

- Děj se odehrává během jedné temné a chladné prosincové půlnoci.
- Prostorem je uzavřený, ponurý a spoře osvětlený pokoj samotného vypravěče, ve kterém si prohlíží staré knihy.

Děj (obsah díla):

Unavený a osamělý muž, který si za bouřlivé noci četl ve starých knihách a vzpomínal na svou zemřelou lásku Lenoru, byl náhle vyrušen jemným zaklepáním. Otevřel tedy dveře, ve kterých však nikdo nestál. Pocítí strach a napadne ho bláhová myšlenka, že ho snad přišla navštívit sama zemřelá Lenore. Do tmy vysloví její jméno, ale nic se nestane, slyší jen ozvěnu vlastního hlasu, a tak se vrací zpět do svého pokoje.

Klepání se však po chvíli ozve znovu, tentokrát na okenici. Muž tedy jde otevřít okno, čekaje, že to způsobil jen vítr. Do pokoje ovšem vlétne majestátní černý havran a vznešeně se usadí na bílou mramorovou bustu Pallas Athény nade dveřmi. Muž k havranovi žertovně promluví, vůbec nečekajíc smysluplnou odpověď. Havran však nečekaně krákne slovo „Nikdy víc“ (Nevermore).

Muž je tím překvapen a možná trochu potěšen. Začne tedy k havranovi promlouvat a ptát se ho na různé věci, přičemž se pokaždé dočká naprosto stejné a mrazivé odpovědi. Náhle si však muž v záchvatu smutku znovu vzpomene na zemřelou Lenore a začne se havrana ptát na ni – zda najde klid, zda ji ještě někdy spatří a obejme v Ráji. Havran na všechny tyto zoufalé otázky odpovídá neúprosným „Nikdy víc“. Muž s touto opakující se odpovědí není spokojen a postupně propadá zuřivosti. Začíná si havrana spojovat s něčím zlým, špatným, s démonem či poslem ďábla a bouře. Jeho nervozita a zoufalství gradují až k šílenství. Muž havrana nakonec křikem vyhání pryč, ale pták se ani nehne, zůstává sedět na bustě a vrhá na podlahu temný stín. Mužova duše zůstává navždy uvězněna v tomto stínu, poznamenána tímto děsivým shledáním bez jakékoliv naděje na úlevu.

Přijetí díla, kritika a inspirace:

- **Přijetí a kritika:** Po svém otištění v lednu 1845 zaznamenala báseň obrovský a okamžitý úspěch. Z E. A. Poea udělala literární hvězdu. Kritika tehdy i dnes obdivovala především dokonalou hudebnost veršů, melancholickou atmosféru a matematicky přesnou gradaci děje (o které sám Poe napsal známou teoretickou esej *Filozofie básnické skladby*).
- **Inspirace dílem:** *Havran* je jednou z nejpřekládanějších a nejparodovanějších básní na světě. Měl obrovský vliv na francouzské prokleté básníky (Baudelaire, Mallarmé), kteří Poea velmi obdivovali. Prvky básně byly nesčetněkrát využity v populární kultuře, filmu i hudbě (např. animovaný seriál *Simpsonovi* věnoval Havranovi celou čarodějnickou epizodu).